

6. Pretjerana samouvjerenost

<https://doi.org/10.31212/kogn.prist.2024.bajs.06>

Koliko realno vidimo sebe?

Igor Bajšanski¹

SAŽETAK

Prilikom izvođenja različitih kognitivnih zadataka, ljudi mogu procijeniti koliko su sigurni da su njihovi odgovori točni. Veliki broj istraživanja pokazuje da su ljudi često pretjerano samouvjereni. Pretjerana samouvjerenost konceptualizira se na tri načina: kao pretjerano procjenjivanje vlastite izvedbe, kao previsoko vrednovanje vlastite izvedbe u odnosu na druge ljude, i kao pretjerana preciznost procjena. Postupci istraživanja pretjerane samouvjerenosti razlikuju se s obzirom na to koji se od ova tri oblika pretjerane samouvjerenosti ispituje, ali svi ti postupci traže od ispitanika da daju subjektivni iskaz o vlastitoj izvedbi ili kompetenciji, koji se onda uspoređuje s nekim objektivnim kriterijem. Pretjerana samouvjerenost pojavljuje se kod procjena različitih oblika vlastite izvedbe, uključujući točnost pamćenja, točnost izvođenja zaključaka, donošenja prosudbi i odluka, a pojavljuju se i kod procjena vlastitih općih karakteristika, kao što je inteligencija. Identificirani su i faktori koji utječu na javljanje pretjerane samouvjerenosti, kao i faktori koji mogu pridonijeti suprotnom fenomenu, preniskoj samouvjerenosti. Važnost i potencijalne štetne posljedice pretjerane samouvjerenosti pokazuju se i izvan laboratorijskih eksperimenata, na primjer, u akademskoj domeni.

Ključne riječi: samouvjerenost, pretjerana samouvjerenost, pretjerano procjenjivanje, previsoko samopozicioniranje, pretjerana preciznost

Uvod

Kada ljudi izvode zaključke, generiraju rješenja u problemskim situacijama, donose odluke, formiraju prosudbe ili se pokušavaju prisjetiti detalja prethodnih iskustava, ishodi takvih različitih kognitivnih operacija praćeni su subjektivnim doživljajem točnosti ili općenito, kvalitete i snage generiranih

odgovora. Uobičajen naziv za ovakav doživljaj je **samouvjerenost** (*engl.* confidence). Možemo prepoznati brojne primjere doživljaja samouvjerenosti u svakodnevnom životu.

Prvo, ako na kvizu pokušavamo odgovoriti na pitanje „Koji je glavni grad Kenije“ i ponuđene su opcije „Nairobi“

¹ Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, email: sibajsan@ffri.uniri.hr

i „Kinshasa“, mi ćemo se opredijeliti za jednu opciju i spontano će nam se u svijesti javiti osjećaj točnosti našega odgovora. Pri tome, moguće je da će točan odabir (Nairobi) biti praćen visokim osjećajem samouvjerenosti u točnost odgovora, ali takva visoka samouvjerenost može pratiti i netočan odgovor. Osjećaj samouvjerenosti može biti vrlo nizak kada procjenjujemo da smo pogađali.

Drugo, pretpostavimo da pokušavamo riješiti jednostavan logički problem. Zadane su premise „Cvijeeće treba vodu“ i „Ruže trebaju vodu“, a potrebno je procijeniti slijedi li zaključak „Ruže su cvijeeće“ nužno iz premisa. Većina će se ljudi složiti s ovakvim nevaljanim zaključkom, manje njih će ga odbaciti, a takvi će različiti odgovori biti praćeni spontanom doživljajem samouvjerenosti da je odgovor točan. Slično vrijedi i za druge problemske zadatke.

Treće, ljudi često pokušavaju predvidjeti ishode budućih događaja. Zamislimo da naš omiljeni nogometni klub igra bitnu utakmicu. Mi ćemo spontano formirati očekivanje o rezultatu, o tome hoće li naš klub pobijediti, izgubiti ili će utakmica završiti neriješenim ishodom. I ovakva očekivanja bit će praćena doživljajem samouvjerenosti.

Četvrto, nakon ispita, učenici i studenti često komentiraju očekivane rezultate. Rečenice kao što su: *Mislim da imam nekoliko pogrešnih odgovora* ili *Nisam zadovoljan kako sam riješio test*, također su primjeri procjena samouvjerenosti.

Peto, u svim prethodnim primjerima doživljaji samouvjerenosti odnose se na specifične kognitivne operacije, odnosno, na izvedbu na specifičnom zadatku, kao što je pronalaženje informacije u semantičkom pamćenju ili izvođenje zaključaka. Međutim, samouvjerenost se može odnositi i na naše općenite osobine ili crte. *Bolji sam od većine studenata u matematici* ili *Ja sam izvrstan vozač*, primjeri su takve vrste samouvjerenosti.

Pitanje koje se samo od sebe nameće je jesu li takvi osjećaji točni i ako jesu, može li se ta točnost kvantificirati? Točnost procjena samouvjerenosti istraživana je u različitim područjima kognitivne i socijalne psihologije, na primjer, u području odlučivanja i prosuđivanja i u području metakognicije ([Alba & Hutchinson, 2000](#); [Dunlosky & Metcalfe, 2009](#); [Hoffrage, 2017](#); [Moore & Healy, 2008](#)). U osnovi, postupak istraživanja je jednostavan. Od ispitanika se traži da daju svoje odgovore na pitanja i da za svaki odgovor daju kvantitativni iskaz o osjećaju točnosti. Takvi kvantitativni iskazi nazivaju se **procjene samouvjerenosti** (engl. *confidence judgments*). Jedan od osnovnih rezultata takvih istraživanja je nepodudarnost između procjena i objektivne izvedbe. Idealno, očekivalo bi se da ljudi daju visoke procjene onda kada su njihovi odgovori točni i niske onda kada njihovi odgovori nisu točni. Očekivalo bi se i da će ljudi realistično sagledavati svoje osobine, kao što je sposobnost upravljanja automobilom ili sposobnost nenasilnog

rješavanja sukoba, ili da će ljudi *poznati svoja ograničenja*. Međutim, to često nije slučaj jer se procjene nerijetko ne slažu s izvedbom. Osim toga, procjene vrlo često odstupaju od izvedbe na tipičan

način: ljudi su pretjerano samouvjereni u točnost i kvalitetu svoje izvedbe kada objektivni pokazatelji ne pružaju opravdanje za takvu **pretjeranu samouvjerenost** (engl. *overconfidence*).

Metode istraživanja

Rečeno je da se pretjerana samouvjerenost javlja u različitim domenama i kod različitih vrsta procjena samouvjerenosti. U skladu s time i metodologija istraživanja pretjerane samouvjerenosti uključuje različite postupke, ovisno o tome o kojem se obliku pretjerane samouvjerenosti radi. Prema tome, široko shvaćena pretjerana samouvjerenost uključuje brojne fenomene koji su demonstrirani različitim metodologijama. Moore i Healy (2008) ističu da je pretjerana samouvjerenost istraživana na različite načine, pri čemu se mogu izdvojiti tri različite konceptualizacije pretjerane samouvjerenosti.

1. **Pretjerano procjenjivanje** (engl. *overestimation*). Prema ovoj prvoj konceptualizaciji, pretjerana samouvjerenost odnosi se na pretjeranu procjenu vlastite izvedbe, sposobnosti ili općenito uspješnosti na nekom zadatku. Ova je vrsta pretjerane samouvjerenosti najviše istraživana. Na primjer, ako student misli da je točno riješio 18 od ukupno 20 zadataka na testu, a zapravo je točno riješio samo 12 zadataka, radi se o pretjeranom procjenjivanju.

2. **Previsoko samopozicioniranje** (engl. *overplacement*). Kod drugog oblika pretjerane samouvjerenosti ispitanici vjeruju da su bolji od drugih ispitanika koji rješavaju iste zadatke ili da su bolji u nekoj osobini kao što je inteligencija ili moralnost. Ovaj se fenomen naziva i efekt *bolji-od-prosjeka* (Zell et al., 2020). Ispitanici koji vjeruju da su bolji od prosjeka, a zapravo su ispod prosjeka, pokazuju ovakav oblik pretjerane samouvjerenosti.

3. **Pretjerana preciznost** (engl. *overprecision*). Istraživanja ovoga fenomena tipično traže od ispitanika da daju numeričke procjene (na primjer, koliko stanovnika ima London) i da zatim daju interval sigurnosti od npr. 90% unutar kojeg se nalazi točna vrijednost. Pretjerana samouvjerenost pokazuje se u davanju preuskih intervala sigurnosti.

Metodologije istraživanja razlikovat će se s obzirom koji se od ova tri oblika pretjerane samouvjerenosti ispituje. Međutim, sve te različite metodologije uključuju određena zajednička obilježja. Najvažnije obilježje istraživanja

pretjerane samouvjerenosti je to da se od ispitanika mora tražiti da daju subjektivni iskaz o vlastitoj izvedbi ili kompetenciji. Drugo ključno svojstvo je to da mora postojati objektivni kriterij prema kojem se taj subjektivni iskaz može evaluirati. U nastavku ćemo prikazati neke primjere uobičajenih postupaka istraživanja.

Osnovna istraživačka paradigma koja je prva korištena u istraživanju pretjerane samouvjerenosti uključuje pitanja općega znanja kod kojih je format odgovora prisilan izbor s dvije opcije (Lichtenstein et al., 1982). Kod ovih zadataka sudionicima su ponuđena dva odgovora, od kojih je jedan točan i oni moraju odabrati onaj odgovor za koji misle da je točan. Nakon svakoga zadatka od sudionika se traži da iskažu stupanj uvjerenosti u točan odgovor, tipično na skali od 50% do 100%, pri čemu 50% sigurnosti znači pogađanje, a 100% potpunu samouvjerenost u točnost odgovora. U analizama ispituju se kalibracija procjena, odnosno podudarnost između subjektivnih procjena vjerojatnosti točnih odgovora i stvarne točnosti odgovora. Ako se za sve odgovore izračuna prosječna procjena koju je ispitanik dao nakon svakoga odgovora i ako se ona usporedi s postotkom točnih odgovora, prosječna će procjena tipično biti viša od postotka točnih odgovora. Matematički, stupanj pretjerane samouvjerenosti može se računati na različite načine, ali je najjednostavniji način računanje **indeksa pristranosti** (engl. *bias index*), koji označava razliku između prosječnih procjena

i stvarne izvedbe, pri čemu pozitivne vrijednosti ukazuju na pretjeranu samouvjerenost, negativne vrijednosti na pretnisku samouvjerenost, dok vrijednost 0 označava savršenu kalibraciju. Pri tome, u interpretaciji ovakvih rezultata pretpostavlja se da se radi o usporedivim vrijednostima, odnosno, da se subjektivna vjerojatnost može uspoređivati s objektivnom frekvencijom točnih odgovora. Na primjer, ako se u istraživanju koriste zadaci prisilnog izbora s dvije opcije, koristi se skala procjena od 50% do 100%, kao što je prethodno opisano. Ako bi ispitanici pogađali, očekivali bi da će po slučaju točno riješiti 50% zadataka. Ako bi za svaki odgovor označili procjenu sigurnosti 50%, tada bi indeks pristranosti iznosio 0. Slično tome, kod zadataka otvorenog tipa, na primjer kod zadataka dosjećanja u istraživanju pamćenja, koristi se skala u rasponu od 0% do 100% sigurnosti. Ako bi u prethodnim primjerima koristili Likertovu skalu, na primjer sa vrijednostima od 1 do 7, ne bi bilo opravdano računati indeks pristranosti.

Nadalje, za svaku kategoriju procjena (50%, 60%, 70%, 80%, 90% i 100%) može se izračunati postotak točnih odgovora. Na primjer, za svaki zadatak za koji je sudionik dao procjenu 100% izračuna se stvarni postotak točnih odgovora. Ovakvi se rezultati mogu prikazati u obliku krivulje kalibracije, pri čemu se na x-osi prikazuju kategorije procjena, a na y-osi postotci točnih odgovora. Savršena kalibracija odgovarala bi situaciji u kojoj je

stvarna točnost 100% u skupu zadataka kojima je pripisana procjena 100%, 90% u skupu zadataka kojima je pripisana procjena 90% i tako dalje za sve ostale vrijednosti procjena. Ako su stvarne točnosti niže od procjena, radi se o obrascu pretjerane samouvjerenosti, a ako su više radi se o preniskoj samouvjerenosti. Treba istaknuti i da ovakav postupak nije korišten samo za istraživanje procjena samouvjerenosti kod zadataka općeg znanja, već i kod drugih zadataka i drugih kognitivnih domena, uključujući pamćenje i učenje, kategorijalno učenje i kategorizaciju, rasuđivanje, prosuđivanje i perceptivne procjene ([Koriat, 2012](#); [Stankov, 1998](#)).

Nadalje, u prethodnom primjeru sudionici rješavaju niz zadataka i za svaki zadatak daju procjenu. Ovakav je osnovni pristup detaljno razrađen u okviru istraživanja metakognitivnih procesa pri čemu se istražuju i druge procjene osim procjena samouvjerenosti u točnost odgovora nakon rješavanja svakog pojedinog zadatka ([Dunlosky & Metcalfe, 2009](#); [Nelson & Narens, 1990](#)). Metakognitivne procjene najviše su istraživane u domeni učenja i pamćenja, a neke od procjena koje su ispitivane u tim istraživanjima jesu procjene o učenju i osjećaj znanja. U eksperimentima kod kojih ispitanici uče određene čestice (npr. parove riječi), nakon prezentacije svake čestice, od ispitanika se može tražiti da daju procjenu o učenju, odnosno, procjenu hoće

li se točno dosjetiti te čestice u kasnijem testu. Slično tome, osjećaj znanja je procjena koja se daje kada se ispitanik ne može dosjetiti određene čestice i kada procjenjuje hoće li prepoznati tu česticu. Procjene samouvjerenosti ponekad se nazivaju **retrospektivne procjene** (engl. *retrospective judgments*), odnosno, one se daju nakon što ispitanik da odgovor, a procjene o učenju i osjećaj znanja nazivaju se **prospektivnim procjenama** (engl. *prospective judgments*), jer se one odnose na buduću izvedbu. U novije vrijeme, slična metodologija za ispitivanje metakognitivnih procjena prilagođena je i istraživanjima prosuđivanja, odlučivanja, rasuđivanja i rješavanja problema unutar istraživačkog pristupa koji se naziva meta-rasuđivanje ([Ackerman, 2019](#)). Bez obzira radi li se o prospektivnim ili o retrospektivnim procjenama, i bez obzira radi li se o domeni pamćenja ili o domeni mišljenja, u svim je navedenim situacijama moguće ispitivati kalibraciju subjektivnih procjena i ispitati pokazuju li te procjene obrazac pretjerane samouvjerenosti.

Treba spomenuti i još jednu metodološku specifičnost ovakvih istraživanja. Prethodni primjeri uključuju procjene koje se daju prije ili nakon rješavanja svakog pojedinog zadatka i takve se procjene ponekad nazivaju **lokalne procjene** (engl. *local judgments*). Ako ispitanici rješavaju veći broj zadataka, od njih se može tražiti da daju jednu procjenu koja se odnosi

na ukupnu izvedbu, a takve se procjene nazivaju **globalne procjene** (engl. *global judgments*). Na primjer, prospektivna globalna procjena može biti ispitana pitanjem: *Od 10 matematičkih problema koje ćete rješavati koliko ćete riješiti točno?* Retrospektivna globalna procjena bila bi ispitana pitanjem: *Od 10 matematičkih problema koliko ste točno riješili?* Kod ovakvih se istraživanja pretjerana samouvjerenost može očitovati kao pozitivna razlika između procjene i stvarne izvedbe.

Svi se prethodni primjeri, ako se u njima pokaže pretjerana samouvjerenost, odnose na prvu konceptualizaciju pretjerane samouvjerenosti, odnosno na pretjerano procjenjivanje. Kod ispitivanja pretjerane preciznosti od ispitanika se traži da daju kvantitativne procjene, na primjer da odgovore na pitanja kao što je: *Koliko je dugačak Nil?* U nastavku ispitivanja od ispitanika se traži da daju intervale sigurnosti za svoje procjene. Na primjer, ispitanike se može pitati da pretpostave da je njihova procjena previsoka (preniska) i da zatim daju dodatne procjene tako da je njihova subjektivna vjerojatnost da je prava vrijednost iznad ili ispod tih procjena, recimo, 10%. Ako se veliki broj stvarnih vrijednosti nalazi izvan intervala pouzdanosti, radi se o pretjeranoj preciznosti procjena.

Istraživanja pretjeranog procjenjivanja i pretjerane preciznosti zahtijevaju postojanje objektivnih kriterija, odnosno, potrebno je svaki odgovor ispitanika

evaluirati s obzirom na objektivni kriterij točnosti odgovora. Za ispitivanja pretjeranog samopozicioniranja nije nužno postojanje objektivnih kriterija, štoviše, takva istraživanja uopće ne zahtijevaju rješavanje zadataka, već se pretjerana samouvjerenost može prepoznati iz statističkih zakonitosti procjena koje daju sudionici. Ono što je zajedničko za ovakva istraživanja je da se od sudionika traži da procijene kakvi su u odnosu na druge, odnosno, kakvi su u odnosu na prosjek (Zell et al., 2020). Na primjer, sudionike se može pitati da na Likertovoj skali, s neparnim brojem vrijednosti (na primjer, od 1 do 7) procijene kakvi su u odnosu na prosjek u nekoj osobini (na primjer, u fizičkom izgledu, inteligenciji, socijalnim vještinama moralnosti). Ako pretpostavimo normalnu distribuciju ispitane osobine i ako, nadalje, pretpostavimo da ljudi imaju točan uvid u svoje osobine, manje od 50% ispitanika bi trebalo dati procjene koje su iznad prosjeka. Osim ovakvih procjena, od ispitanika se može jednostavno tražiti da naprave binarnu odluku jesu li ispod ili iznad prosjeka, ili da procijene u kojem se centilu nalaze (*Moj izgled je bolji od ___ % drugih ljudi koje dobi*).

Ovo su osnovni postupci za istraživanje različitih oblika pretjerane samouvjerenosti. Iz opisanih postupaka vidi se da je istraživačima na raspolaganju niz metodoloških alata i da su ti alati primjenjivi u različitim kognitivnim, i ne samo kognitivnim, domenama.

Osnovni empirijski rezultati

Ovdje ćemo kratko prikazati osnovne oblike pretjerane samouvjerenosti, kako je pokazano u velikom broju istraživanja. Pri tome, pretjerana samouvjerenost u najužem i originalnom smislu pokazana je kod istraživanja kalibracije subjektivnih procjena sa zadacima prisilnog izbora. U širem smislu, pretjerana samouvjerenost je obuhvatniji pojam koji uključuje različite fenomene i različite kognitivne pristranosti koje često imaju posebne nazive. Navest ćemo i osnovne rezultate koji odstupaju od obrasca pretjerane samouvjerenosti, kao i neke potencijalne metodološke probleme i poteškoće u interpretaciji rezultata.

Prvo, sva tri oblika pretjerane samouvjerenosti demonstrirana su u velikom broju istraživanja (Moore & Healy, 2008). U istraživanjima s pitanjima općega znanja s prisilnim izborom između dvije opcije, pokazuje se da prosječna procjena samouvjerenosti premašuje stvarnu izvedbu, a krivulje kalibracije također pokazuju obrazac pretjerane samouvjerenosti (Hofrage, 2017). Slični se rezultati dobivaju i s drugim metakognitivnim procjenama, na primjer, ispitanici precjenjuju svoje razumijevanje pročitane teksta i uspjehnost izvođenja zaključaka (Metcalf, 1998; Pennycook et al., 2017). U istraživanjima s intervalima pouzdanosti, pokazuje se da ispitanici tipično daju preuske intervale,

odnosno, da se stvarne vrijednosti nalaze izvan intervala pouzdanosti češće nego što bi bilo očekivano (Soll & Klayman, 2004). Prilikom procjenjivanja svojih osobina, od izgleda, preko poželjnih osobina kao što su društvenost i ugodnost, specifičnih kompetencija kao što je vožnja automobila, do inteligencije, većina ljudi smatra da je bolja od prosjeka (Zell et al., 2020).

Više dodatnih fenomena i pristranosti ne odnose se na pretjeranu samouvjerenost u užem smislu, ali također ukazuju na nerealistično pozitivno procjenjivanje vlastite izvedbe i kompetencija. **Nerealni optimizam** (engl. *unrealistic optimism*) pokazuje se u procjeni veće vjerojatnosti doživljavanja poželjnih događaja i ishoda u odnosu na druge ljude i u procjeni manje vjerojatnosti doživljavanja nepoželjnih događaja i ishoda (Weinstein, 1980). **Iluzija kontrole** (engl. *illusion of control*) odnosi se na sklonost doživljavanja kontrole nad slučajnim događajima, kao što su ishodi igara na sreću (Langer, 1975). **Pogreška planiranja** (engl. *planning fallacy*) je tendencija podcjenjivanja vremena potrebnog da se obavi zadatak kao što je pisanje seminarskog rada (Buehler et al., 1994). **Pogreška naknadnog znanja** (engl. *hindsight bias*, poglavlje 21) odnosi se na naknadnu procjenu predvidljivosti događaja nakon što postane poznato da je događaj nastupio, ili na subjektivni

doživljaj koji se može opisati kao doživljaj *znao sam to cijelo vrijeme* (Roese & Vohs, 2012).

Iz svih navedenih fenomena bilo bi pogrešno zaključiti da svi ljudi uvijek kod svih procjena samouvjerenosti pokazuju pretjeranu samouvjerenost. Više empirijskih rezultata pokazuje sustavna odstupanja od općeg obrasca pretjerane samouvjerenosti čime se postavljaju jasna ograničenja na takav opći obrazac.

Iako krivulje kalibracije kod zadataka prisilnog izbora jasno pokazuju pretjeranu samouvjerenost, one tipično ukazuju i na monotoni rast točnosti odgovaranja s porastom procjena. Na primjer, prosječna točnost odgovora kojima je pripisana procjena 100% tipično je veća od točnosti odgovora kojima je pripisana procjena 90%, koja je opet veća nego za procjenu 80%. Prema tome, ljudi jasno pokazuju sposobnost razlikovanja zadataka po težini ili po vjerojatnosti davanja točnih odgovora. U metakognitivnoj literaturi naglašava se razlika između dva oblika točnosti procjena, uključujući i procjene samouvjerenosti. Kalibracija procjena predstavlja jedan oblik točnosti i ona se odnosi na razliku između veličine procjena i stvarne izvedbe, a pretjerana samouvjerenost pokazuje se u analizama ovakvog oblika točnosti procjena. Drugi oblik točnosti procjena naziva se relativna točnost i ona se odnosi na stupanj u kojem se procjene razlikuju

između točnih i netočnih odgovora. Ova dva oblika točnosti su teoretski neovisna, odnosno moguće je istovremeno pokazati, na primjer, visoku apsolutnu točnost i nisku relativnu točnost procjena. Pretjerana samouvjerenost ne implicira izostanak drugih metakognitivnih sposobnosti, kao što je razlikovanje težine pojedinih zadataka.

Postoje situacije kada ljudi pokazuju sustavnu **prenisku samouvjerenost** (engl. *underconfidence*). Na primjer, često se pokazuje da perceptivne procjene, za razliku od zadataka općega znanja, rezultiraju preniskom samouvjerenošću (Harvey, 1997). Nadalje, pretjerana samouvjerenost moderirana je težinom zadataka. **Efekt teško-lako** (engl. *hard-easy effect*) odnosi se na razlike u pretjeranoj samouvjerenosti s obzirom na težinu zadataka. Dok teži zadaci obično dovode do jasne pretjerane samouvjerenosti, lakši zadaci često rezultiraju preniskom samouvjerenošću. S druge strane, težina zadataka ima suprotan efekt na samopozicioniranje. Ljudi procjenjuju svoju kompetentnost lošijom od prosjeka ako trebaju procijeniti vjerojatnost uspjeha na teškom zadatku (Moore & Healy, 2008). Preniska samouvjerenost pokazana je i s procjenama učenja (Koriat et al., 2002). Ako se više puta ponavlja ciklus učenja većeg broja verbalnih čestica i davanja procjena o učenju za svaku česticu, s dodatnim ciklusima procjene o učenju sustavno podcjenjuju stvarnu izvedbu,

a taj je fenomen nazvan **preniska samouvjerenost s praksom** (engl. *underconfidence with practice*). Konačno, preniska samouvjerenost, odnosno, podcjenjivane izvedbe može se pojaviti i s globalnim procjenama kada ispitanici ne daju procjene za svaku česticu nego procjenjuju svoju ukupnu izvedbu ([Koriat et al., 2002](#); [Mazzoni i Nelson, 1995](#)).

Treba istaknuti da su istraživanja pretjerane samouvjerenosti kritizirana zbog metodoloških ograničenja i poteškoća u interpretaciji rezultata. Na primjer, upitno je ima li smisla uspoređivati subjektivne iskaze sigurnosti u točnost pojedinačnih odgovora i frekvencije točnih odgovora. Kada ispitanik tvrdi da je 90% siguran znači li to da će on točno odgovoriti na 90% pitanja kojima je dao tu procjenu? Kao još jedan primjer možemo navesti i obilježja korištenih zadataka. Pretpostavimo da u ispitivanju povezanosti procjena samouvjerenosti i stvarne

točnosti odgovora kod zadataka općeg znanja s binarnim prisilnim odabirom koristimo samo teške zadatke, odnosno one zadatke kod kojih većina ispitanika odabire krivi odgovor. Na primjer, većina će ispitanika procijeniti da je Venecija južnije od Toronta iako to nije točno. Ako koristimo skalu procjena s rasponom od 50% do 100%, nužno će se pokazati pretjerana samouvjerenost, jer čak i ako bi ispitanik za sve svoje pogrešne odgovore dao procjenu 50%, opet bi se pokazala pozitivna razlika između prosječnih procjena i stvarne izvedbe. U skladu s razmatranjima ovoga tipa identificirani su neki od uvjeta koji mogu pridonijeti smanjenju efekta pretjerane samouvjerenosti, kao što je korištenje reprezentativnih pitanja o određenoj domeni, a ne korištenje namjerno konstruiranih teških zadataka, ili davanje frekvencijskih procjena za sve zadatke umjesto postotnih procjena za svako pojedino pitanje (Hoffrage, 2017).

Implikacije i zaključak

Postoji više različitih objašnjenja i više teorija pojedinih oblika pretjerane samouvjerenosti (za pregled vidi Hoffrage, 2017; [Griffin & Brenner, 2004](#)), međutim, prikaz teorija nadilazi okvire ovoga rada. Zasiurno, bez obzira na ogroman broj dosadašnjih istraživanja i kvalitetan teorijski rad, pretjerana samouvjerenost i slični fenomeni i dalje će biti intenzivno istraživani. I usprkos

metodološkim manjkavostima pojedinih pristupa i problematičnim interpretacijama pojedinih vrsta fenomena, pretjerana samouvjerenost je po svemu sudeći stvarni fenomen, čija se važnost očituje i izvan laboratorijskih kognitivnih eksperimenata. Puno istraživanja ukazuje na važnost i potencijalno štetne i opasne učinke pretjerane samouvjerenosti. Ovdje je nekoliko primjera.

Prvo, učenici i studenti često nisu u stanju realno sagledati svoje (ne)znanje. Niz istraživanja pokazuje da su učenici i studenti često pretjerano samouvjereni i da je takva pretjerana samouvjerenost povezana s negativnim ishodom, uključujući lošije postignuće i neadekvatne metode učenja (Hacker et al., 2008).

Drugo, danas je široko poznat Dunning-Krugerov efekt (Kruger & Dunning, 1999, poglavlje 26), odnosno negativna korelacija između kompetencije i pretjerane samouvjerenosti. Ljudi koji manje znaju o nečemu više precjenjuju svoje znanje od kompetentnijih pojedinaca. Ovaj fenomen, nazvan i *dvostruko prokletstvo neznanja* (*ne znam i ne znam da ne znam*), zasigurno nosi negativne posljedice, posebno u današnje vrijeme interneta i društvenih

mreža, kada su znanje i kompetencija sve manje potrebni filteri za iznošenje vlastitih promišljanja. S druge strane, niti stručnjaci nisu otporni na pretjeranu samouvjerenost. Na primjer, pogrešne financijske predikcije i medicinske dijagnoze mogu biti praćene pretjeranom samouvjerenošću (Griffin & Brenner, 2004).

Treće, brojna istraživanja pokazuju da točnost pamćenja i procjena samouvjerenosti nisu uvijek visoko povezane. Posebno je bitno istaknuti da lažna sjećanja mogu biti praćena visokom procjenom samouvjerenosti da se radi o točnim sjećanjima (npr. Garry et al., 1996; Sharman et al., 2005; Roediger & McDermott, 1995). Ovakva lažna sjećanja praćena visokom samouvjerenošću mogu predstavljati veliki problem u utvrđivanju

(Autorke ilustracije: Lara Perić, Mila Stojković i Mina Crnogorac)

vjerodostojnosti svjedočenja očevidaca (Wixted & Wells, 2017).

U popularnoj literaturi može se naići na gledište da je pretjerana samouvjerenost najvažnija kognitivna pristranost. Ovakvo gledište vjerojatno i nije daleko od istine, jer pretjerana samouvjerenost često prati druge kognitivne pristranosti. Na primjer, kada ljudi prosuđuju na temelju uvjerljivosti zaključaka, daju pogrešne intuitivne odgovore ne upuštajući se u pažljivije razmišljanje „tipa 2“, rade pogrešku konjunkcije ili biraju pogrešne karte u Wasonovom zadatku izbora (poglavlje 3), to često rade s visokom samouvjerenošću. Izostanak uvida u vlastita ograničenja i vlastito neznanje

potencijalno nas uskraćuje od ulaganja dodatnog kognitivnog napora s ciljem unaprjeđenja vlastitoga znanja i potencijalno nas vodi prema neopravdanim i rizičnim odlukama. Međutim, Moore (2018) ukazuje na nesklad između pesimističnog prikaza pretjerane samouvjerenosti i naglašavanja njenih štetnih efekata s jedne strane te čestog isticanja važnosti i povećanja samopouzdanja s druge strane, posebno u popularno psihološkoj literaturi. Po svemu sudeći, visok stupanj samouvjerenosti nije loš sam po sebi, već je loša neopravdana samouvjerenost. Kako biti opravdano samouvjeren i kako se realistično procjenjivati, pitanja su koja tek treba istražiti.

Literatura

- Ackerman, R. (2019). Heuristic cues for meta-reasoning judgments: Review and methodology. *Psychological Topics*, 28(1), 1-20. <https://psycnet.apa.org/doi/10.31820/pt.28.1.1>
- Alba, J. W., & Hutchinson, J. W. (2000). Knowledge calibration: What consumers know and what they think they know. *Journal of Consumer Research*, 27(2), 123–156. <https://doi.org/10.1086/314317>
- Buehler, R., Griffin, D., & Ross, M. (1994) Exploring the “planning fallacy”: Why people underestimate their task completion times. *Journal of Personality & Social Psychology*, 67, 366–81. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.3.366>
- Dunlosky, J., & Metcalfe, J. (2009). *Metacognition*. Sage Publications, Inc.
- Garry, M., Manning, C. G., Loftus, E. F., & Sherman, S. J. (1996). Imagination inflation: Imagining a childhood event inflates confidence that it occurred. *Psychonomic Bulletin & Review*, 3, 208–214. <https://doi.org/10.3758/BF03212420>
- Griffin, D., & Brenner, L. (2004). Perspectives on probability judgment calibration. In D. J. Koehler & N. Harvey (Eds.), *Blackwell handbook of judgment and decision making* (pp. 177–198). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470752937.ch9>
- Hacker, D. J., Bol, L., & Keener, M. C. (2008). Metacognition in education: A focus on calibration. In J. Dunlosky & R. A. Bjork

- (Eds.), *Handbook of metamemory and memory* (pp. 429–455). Psychology Press.
- Harvey, N. (1997). Confidence in judgment. *Trends in Cognitive Sciences*, 1(2), 78–82. [https://doi.org/10.1016/S1364-6613\(97\)01014-0](https://doi.org/10.1016/S1364-6613(97)01014-0)
- Hoffrage, U. (2017). Overconfidence. In R. F. Pohl (Ed.), *Cognitive illusions: Intriguing phenomena in thinking, judgement, and memory* (2nd edition) (pp. 291–314). Psychology Press.
- Koriat, A. (2012). The self-consistency model of subjective confidence. *Psychological Review*, 119, 80–113. <https://doi.org/10.1037/a0025648>
- Koriat, A., Sheffer, L., & Ma'ayan, H. (2002). Comparing objective and subjective learning curves: Judgments of learning exhibit increased underconfidence with practice. *Journal of Experimental Psychology: General*, 131(2), 147–162. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.131.2.147>
- Kruger, J., & Dunning, D. (1999). Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1121–1134. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1121>
- Langer, E. J. (1975) The illusion of control. *Journal of Personality & Social Psychology*, 32, 311–28. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.32.2.311>
- Lichtenstein, S., Fischhoff, B., & Phillips, L. D. (1982) Calibration of probabilities: The state of the art to 1980. In D. Kahneman, P. Slovic, & A. Tversky (Eds.), *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases* (pp. 306–34). Cambridge University Press.
- Mazzoni, G., & Nelson, T. O. (1995). Judgments of learning are affected by the kind of encoding in ways that cannot be attributed to the level of recall. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 21(5), 1263–1274. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.21.5.1263>
- Metcalfe, J. (1998). Cognitive optimism: Self-deception or memory-based processing heuristics? *Personality and Social Psychology Review*, 2(2), 100–110. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0202_3
- Moore, D.A., & Healy, P.J. (2008). *The trouble with overconfidence*. *Psychological Review*, 115(2), 502–517. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.115.2.502>
- Moore, D. A. (2018). Overconfidence. *Psychology Today*.
- Nelson, T. O., & Narens, L. (1990). Metamemory: A theoretical framework and new findings. In G. H. Bower (Ed.), *The psychology of learning and motivation* (Vol. 26, pp. 125–173). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0079-7421\(08\)60053-5](https://doi.org/10.1016/S0079-7421(08)60053-5)
- Pennycook, G., Ross, R. M., Koehler, D. J., & Fugelsang, J. A. (2017). Dunning–Kruger effects in reasoning: Theoretical implications of the failure to recognize incompetence. *Psychonomic Bulletin & Review*, 24, 1774–1784. <https://doi.org/10.3758/s13423-017-1242-7>
- Roediger, H. L., III, & McDermott, K. B. (1995). Creating false memories: Remembering words not presented in lists. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 21, 803–814. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.21.4.803>

- Roese, N. J., & Vohs, K. D. (2012). Hindsight bias. *Perspectives on Psychological Science*, 7(5), 411–426. <https://doi.org/10.1177/1745691612454303>
- Sharman SJ, Garry M, Hunt M. (2005). Using source cues and familiarity cues to resist imagination inflation. *Acta Psychol (Amst)*. 120: 227–242. doi: [10.1016/j.actpsy.2005.04.002](https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2005.04.002)
- Soll, J. B., & Klayman, J. (2004). Overconfidence in Interval Estimates. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 30(2), 299–314. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.30.2.299>
- Stankov, L. (1998). Calibration curves, scatterplots and the distinction between general knowledge and perceptual tasks. *Learning and Individual Differences*, 10(1), 29–50. [https://doi.org/10.1016/S1041-6080\(99\)80141-1](https://doi.org/10.1016/S1041-6080(99)80141-1)
- Weinstein, N. D. (1980) Unrealistic optimism about future life events. *Journal of Personality & Social Psychology*, 39, 806–20. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.39.5.806>
- Wixted, J. T., & Wells, G. L. (2017). The Relationship Between Eyewitness Confidence and Identification Accuracy: A New Synthesis. *Psychological Science in the Public Interest*, 18(1), 10–65. <https://doi.org/10.1177/1529100616686966>
- Zell, E., Strickhouser, J. E., Sedikides, C., & Alicke, M. D. (2020). The better-than-average effect in comparative self-evaluation: A comprehensive review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 146(2), 118–149. <https://doi.org/10.1037/bul0000218>

ABSTRACT

When performing different cognitive tasks, people can assess how confident they are that their answers are correct. A great body of research has shown that people are often overconfident. Overconfidence is conceptualized in three ways: as overestimation of one's own performance, as overplacement of one's own performance in comparison with others, and as overprecision of assessments. The procedures for studying overconfidence differ in terms of which of these three forms of overconfidence is examined, but all these procedures require the subjects to make subjective confidence judgments of their own performance or competence, which is then compared with some objective criterion. Overconfidence occurs in various domains, including accuracy of memory, accuracy of drawing conclusions, and making judgments and decisions, and it also appears when assessing general characteristics, such as intelligence. Various factors that influence overconfidence have been identified, as well as factors that can contribute to underconfidence.

Keywords: confidence, overconfidence, overestimation, overplacement, overprecision